

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра цивільно-правових дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан юридичного факультету
Віталій СЕРЬОГІН
2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СІМЕЙНЕ ПРАВО

рівень вищої освіти - перший (бакалаврський)
галузь знань - 08 Право
спеціальність - 081 Право
освітня програма - Право
вид дисципліни - за вибором
факультет - юридичний

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою юридичного факультету

31 серпня 2023 року, протокол № 1

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Пейчев Костянтин Прокофійович, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Свердліченко Валентина Павлівна, к.ю.н., старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

Протокол від 26 червня 2023 року, № 14

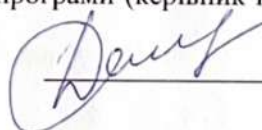
Завідувач кафедри

цивільно-правових дисциплін

 Олена УСТИМЕНКО

Програму погоджено с гарантом освітньої професійної програми (керівником проектної групи) «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Гарант освітньої професійної програми (керівник проектної групи) «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

 Дмитро ЛУК'ЯНЕЦЬ

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від 31 серпня 2023 року, № 1

Голова науково-методичної комісії
юридичного факультету

 Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Сімейне право» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напрямку підготовки 081 Право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають високу правосвідомість та правову культуру, володіють необхідними в їхній професійній діяльності знаннями і практичними навичками для вирішення конкретних завдань в галузі сімейного права; здібних самостійно і грамотно орієнтуватись у сучасних сімейних правовідносинах, приймати виважені та обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є формування у студентів відповідних компетентностей.

Загальні компетентності:

ЗК 2 – здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

ЗК 3 – знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

ЗК 11 - здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК13 - здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Спеціальні компетентності:

СК 3 - повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

СК 7 - здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право;

СК 8 - знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

1.3. Кількість кредитів - 5 кредитів.

1.4. Загальна кількість годин - 150 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
32 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4 год.

Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота, у тому числі	
86 год.	138 год.
Індивідуальні завдання	
10 год.	10 год.

1.6. Заплановані результати навчання. Студенти мають досягти наступних програмних результатів навчання:

ПРН 2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.

ПРН 19. Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.

ПРН 20. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

ПРН 21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Шлюбні правовідносини.

Тема 1. Загальні положення сімейного права.

Поняття сімейного права. Методи сімейного права: диспозитивний та імперативний. Чинники, які обумовлюють сутність методу сімейного права. Основні засади (принципи) сімейного права: державна охорона сім'ї, материнства, батьківства; недопустимість державного або будь-якого іншого втручання у сімейне життя; пріоритет сімейного виховання; регулювання сімейних відносин за домовленістю між їх учасниками; пріоритет захисту прав та інтересів дітей і непрацездатних членів сім'ї. Функції сімейного права.

Тема 2. Сімейне законодавство.

Конституція України як джерело сімейного законодавства. Сімейний кодекс України як основне джерело сімейного законодавства. Закони та інші нормативні акти у системі сімейного законодавства. Договір як джерело сімейного законодавства. Звичаї як джерело сімейного законодавства. Міжнародні договори України у системі сімейного законодавства. Норми сімейного права іноземних держав у системі сімейного законодавства.

Тема 3. Сімейні правовідносини.

Поняття та види сімейних правовідносин. Сім'я: поняття, ознаки, юридичне та соціальне значення. Родинність: поняття, ознаки, ступені родинності, юридичне значення. Свояцтво: поняття та юридичне значення. Суб'єкти та об'єкти сімейних правовідносин. Учасники сімейних відносин. Підстави виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин. Юридичні факти та їх види. Юридичні склади. Акти цивільного стану. Здійснення сімейних прав і виконання обов'язків. Зловживання сімейними правами. Захист сімейних прав та інтересів судом, органами опіки та піклування, нотаріусом. Відповідальність за невиконання сімейних обов'язків. Строки у сімейному праві: їх види і значення. Строки позовної давності.

Тема 4. Умови та порядок укладення шлюбу.

Поняття шлюбу та його правова природа. Умови укладення шлюбу: позитивні та

негативні. Порядок укладання шлюбу. Заручини. Державна реєстрація шлюбу та її правове значення. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою. Недійсність шлюбу та його види: абсолютно недійсний шлюб; шлюб, який визнається недійсним за рішенням суду; шлюб, який може бути визнаний недійсним судом. Підстави недійсності шлюбу. Правові наслідки недійсності шлюбу. Визнання шлюбу неукладеним.

Тема 5. Особисті немайнові правовідносини подружжя.

Поняття та зміст особистих немайнових правовідносин подружжя, їх особливості. Види особистих немайнових прав: право на материнство та батьківство; право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності; право на зміну прізвища; право на розподіл обов'язків і спільне вирішення питань життя сім'ї; право на свободу та особисту недоторканність, на вибір місця проживання.

Тема 6. Майнові правовідносини подружжя.

Загальна характеристика майнових правовідносин подружжя та їх види. Правовий режим роздільного майна подружжя. Правовий режим спільного майна подружжя. Надання дозволу на розпорядження майном іншому із подружжя. Поділ спільного майна подружжя. Добровільний поділ майна подружжя. Примусовий поділ майна подружжя. Договірний режим майна подружжя. Договір про розподіл майна подружжя. Договір про визначення часток в майні подружжя. Майнові правовідносини осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Тема 7. Права та обов'язки подружжя по утриманню.

Права та обов'язки подружжя щодо утримання. Право одного з подружжя на утримання і способи його надання. Договір подружжя про надання утримання. Право на утримання після розірвання шлюбу. Визначення розміру аліментів за рішенням суду. Припинення права на утримання. Позбавлення права на утримання чи обмеження його строком. Право кожного з подружжя на утримання у разі проживання з ним дитини та підстави припинення такого утримання. Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або у будь-якому іншому шлюбі.

Тема 8. Шлюбний договір.

Поняття шлюбного договору і право на його укладення. Зміст, форма та час дії, предмет, суб'єкти, строк дії шлюбного договору. Зміна умов шлюбного договору. Розірвання шлюбного договору та визнання його недійсним.

Тема 9. Припинення шлюбу.

Підстави припинення шлюбу. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання. Порядок розірвання шлюбу органом РАЦС. Визнання розірвання шлюбу фіктивним. Розірвання шлюбу в судовому порядку. Поновлення шлюбу після його розірвання. Правові наслідки розірвання шлюбу. Режим окремого проживання подружжя.

Розділ 2. Сімейні правовідносини між батьками, дітьми та іншими членами сім'ї.

Тема 10. Визначення походження дитини. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей.

Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають між собою у шлюбі. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою. Встановлення факту батьківства (материнства) за рішенням суду. Оспорювання батьківства та материнства.

Тема 11. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей.

Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей. Види особистих немайнових прав. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини. Рівність прав та обов'язків дітей щодо батьків. Права батьків щодо захисту прав дитини. Права та обов'язки неповнолітніх батьків. Здійснення батьківських прав і виконання батьківських обов'язків. Вирішення батьками питань щодо виховання дитини. Відповідальність батьків за неналежне здійснення батьківських прав та обов'язків. Позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.

Тема 12. Майнові права та обов'язки батьків та дітей.

Майнові права та обов'язки батьків і дітей. Роздільність майна батьків і дітей. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання. Умови, за яких може виникнути спільна сумісна власність батьків і дітей. Управління майном дитини. Право власності на аліменти, отримані на дитину. Аліментні правовідносини батьків та дітей. Обов'язок батьків утримувати дитину. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину. Визначення розміру аліментів, зміна розміру аліментів. Порядок стягнення аліментів за минулий час і заборгованості за аліментами. Невиконання батьками аліментного обов'язку. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання.

Тема 13. Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Державна охорона дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Поняття і сутність усиновлення. Суб'єкти відносин щодо усиновлення. Вимоги, встановлені законом для усиновлювачів. Умови, порядок і правові наслідки всиновлення. Визнання усиновлення недійсним і його правові наслідки. Скасування всиновлення та його правові наслідки. Позбавлення усиновлювача батьківських прав. Особливості всиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства.

Тема 14. Інші форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Поняття і значення опіки та піклування над дітьми. Порядок установлення опіки та піклування над дітьми. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Права та обов'язки опікунів і піклувальників. Підстави і порядок припинення опіки та піклування над дітьми. Звільнення опікуна та піклувальника від їх обов'язків. Поняття патронату над дітьми. Підстави виникнення патронату над дітьми. Договір про патронат. Припинення патронату над дітьми. Інші форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Поняття прийомної сім'ї, порядок її створення. Поняття дитячого будинку сімейного типу, порядок його створення. Договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.

Тема 15. Права й обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів, їх характеристика. Види особистих немайнових прав та обов'язків інших членів сім'ї та родичів: право на виховання; право на захист дітей; право на спілкування; обов'язки щодо піклування. Зобов'язання інших членів сім'ї та родичів з утримання. Розмір аліментів, які стягуються з інших членів сім'ї та родичів, строки їх стягнення. Зміна розміру аліментів і звільнення від їх сплати.

Тема 16. Загальні положення міжнародного сімейного права.

Поняття міжнародного сімейного права. Предмет міжнародного сімейного права. Міжнародні сімейні відносини. Місце міжнародного сімейного права у правовій системі. Загальні положення про джерела міжнародного сімейного права. Колізійні принципи міжнародного сімейного права. Поняття, види і передумови колізій у регулюванні міжнародних сімейних відносин. Поняття шлюбу за законодавством України та іноземних країн. Особисті немайнові та майнові відносини подружжя в міжнародному сімейному праві. Особисті немайнові та майнові відносини батьків і дітей у міжнародному сімейному праві. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в міжнародному сімейному праві.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						заочна форма навчання					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		го	л	п	лаб	інд		ср.	ого	л	п	лаб
Розділ 1. Шлюбні правовідносини												
Тема 1. Загальні положення сімейного права	9	2	2			5	9	2	2			8
Тема 2. Сімейне законодавство	9	2	2			5	9					8
Тема 3. Сімейні правовідносини	9	2	2			5	9					8
Тема 4. Умови та порядок укладення шлюбу	9	2	2			5	9	2	2			8
Тема 5. Особисті немайнові правовідносини подружжя.	9	2	2			5	8					8
Тема 6. Майнові правовідносини подружжя	9	2	2			5	9					8
Тема 7. Права та обов'язки подружжя по утриманню	9	2	2			5	10					8
Тема 8. Шлюбний договір	9	2	2			5	8					8
Тема 9. Припинення шлюбу	9	2	2			5	9					8
Разом за розділом 1	81	18	18			45	80	4	4			72
Розділ 2. Сімейні правовідносини між батьками, дітьми та іншими членами сім'ї												
Тема 10. Визначення походження дитини. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей	9	2	2			6	8	2				8
Тема 11. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей	9	2	2			6	9	2				8
Тема 12. Майнові правовідносини батьків і дітей	9	2	2			6	11					10
Тема 13. Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	9	2	2			6	11					10

Тема 14. Інші форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	11	2	2			6	10					10
Тема 15. Права й обов'язки інших членів сім'ї та родичів	11	2	2			6	10					10
Тема 16. Загальні положення міжнародного сімейного права	11	2	2			5	11					10
Разом за розділом 2	69	14	14			41	70	4				66
Усього годин	150	32	16			86	150	8	4			138

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1	Загальні положення сімейного права	2	2
2	Сімейне законодавство	2	
3	Сімейні правовідносини	2	
4	Умови та порядок укладення шлюбу	2	2
5	Особисті немайнові правовідносини подружжя	2	
6	Майнові правовідносини подружжя	2	
7	Права та обов'язки подружжя по утриманню	2	
8	Шлюбний договір	2	
9	Припинення шлюбу	2	
10	Визначення походження дитини. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей	2	
11	Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей	2	
12	Майнові права та обов'язки батьків та дітей	2	
13	Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	2	
14	Інші форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	2	
15	Права й обов'язки інших членів сім'ї та родичів	2	
16	Загальні положення міжнародного сімейного права	2	
Разом		32	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1.	Загальні положення сімейного права (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
2.	Сімейне законодавство (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8

3.	Сімейні правовідносини (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
4.	Умови та порядок укладення шлюбу (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
5.	Особисті немайнові правовідносини подружжя (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
6.	Майнові правовідносини подружжя (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
7.	Права та обов'язки подружжя по утриманню (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
8.	Шлюбний договір (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
9.	Припинення шлюбу (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	8
10	Визначення походження дитини. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей (опрацювання додаткової літератури за темою)	6	8
11	Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей (опрацювання додаткової літератури за темою)	6	8
12	Майнові права та обов'язки батьків та дітей (опрацювання додаткової літератури за темою)	6	10
13	Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (опрацювання додаткової літератури за темою)	6	10
14	Інші форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (опрацювання додаткової літератури за темою)	6	10
15	Права й обов'язки інших членів сім'ї та родичів (опрацювання додаткової літератури за темою)	6	10
16	Загальні положення міжнародного сімейного права (опрацювання додаткової літератури за темою)	5	20
	Всього	86	138

6. Індивідуальні завдання

Загальні положення

Індивідуальне завдання (ІЗ) передбачає: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із дисципліни та застосування їх при вирішенні конкретних виробничих ситуацій; розвиток навичок самостійної роботи із законами, нормативно-правовими актами та іншими літературними джерелами.

Видом ІЗ з навчальної дисципліни «Сімейне право» є виконання реферативного проекту з дослідженням практичних ситуацій, що полягає у підготовці письмової роботи, яка виконується особою, яка навчається, самостійно, поза навчальним процесом, з одержанням необхідних консультацій від науково-педагогічного працівника.

Реферат передбачає: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із дисципліни та застосування їх при вирішенні конкретних виробничих ситуацій; розвиток навичок самостійної роботи із законами, нормативно-правовими актами та іншими літературними джерелами. Реферат повинен відповідати вимогам до структури, оформлення та змісту, наведеним нижче.

Структура реферату

Реферат має складатися із трьох частин: вступу, аналітичної частини та висновків.

Вступ реферату повинен містити загальні положення щодо актуальності дослідження, прізвища та назви основних праць провідних фахівців у досліджуваній сфері та окреслювати поставлене наукове завдання.

В аналітичній частині реферату студент має навести думки фахівців із питання, що досліджується, висловити власне ставлення до цих думок, обґрунтувати свої доводи та дослідити окреслене у вступі наукове завдання. Аналітична частина може складатися з кількох підрозділів.

У висновках реферату повинні міститись основні результати проведеного дослідження, розв'язання наукового завдання.

Вимоги до змісту

Реферат має містити загальний огляд думок фахівців у сфері сімейного права. Обов'язковою вимогою до змісту реферату є наявність юридичного аналізу теми або аналізу правових відносин, які складаються стосовно відповідних об'єктів. Рекомендується посилатися у рефераті на практику вирішення сімейних спорів.

Вимоги до оформлення

Обсяг реферату повинен становити від 10 до 12 сторінок, текстовий редактор - Word, формат сторінки - А4 (297x210 мм), орієнтація - книжкова, поля - 25 мм, гарнітура - Time New Roman, кегель - 14, міжрядковий інтервал - 1,5.

Студент може обрати одну із представлених тем рефератів.

Правила цитування та посилання на використані джерела

Студент має використати не менше 10 джерел, у тому числі літературні наукові твори, судову практику, але не враховуючи законодавство.

Цитування у тексті виділяються лапками у разі використання мови оригіналу. Якщо студент здійснює переклад оригінального джерела, перед уривком такого тексту повинне бути зазначене його прізвище та ініціали автора, а наприкінці уривку має стояти посилання. Посилання у тексті оформлюються у квадратних дужках. Наприклад: [2, с. 56], де перше число означає порядковий номер у списку використаних джерел, друге - номер сторінки.

Теми ІНДЗ (реферативного проекту з дослідженням практичних ситуацій):

1. Основні принципи сімейного права.
2. Проблема визначення місця сімейного права у системі права.
3. Договір як джерело сімейного законодавства.
4. Історія кодифікації норм сімейного законодавства.
5. Класифікація сімейних правовідносин.
6. Сімейні правовідносини з іноземним елементом.
7. Здійснення сімейних прав і виконання сімейних обов'язків.
8. Захист сімейних прав та інтересів.
9. Правова природа сім'ї, родинності, свояцтва.
10. Поняття та значення сім'ї в соціально-економічному значенні.
11. Виконання договірних зобов'язань у міжнародному сімейному праві.
12. Недійсність шлюбу.
13. Правове забезпечення сфери сімейного права в Україні в контексті європейської інтеграції.
14. Поняття, зміст і види міжнародних сімейних відносин.
15. Роль і значення шлюбного договору в сімейному праві України.
16. Договірне регулювання відносин із надання утримання між подружжям.
17. Право власності подружжя.
18. Юридичні факти в механізмі правового регулювання міжнародних сімейних

відносин.

19. Поняття, предмет і метод міжнародного сімейного права.
20. Міжнародні сімейні відносини.
21. Місце міжнародного сімейного права у правовій системі.
22. Розвиток доктрини міжнародного приватного права щодо сімейних відносин, ускладнених іноземним елементом.
23. Нормативний склад міжнародного сімейного права.
24. Способи регулювання в міжнародному приватному праві.
25. Роль порівняльного методу дослідження та вивчення міжнародного сімейного права.
26. Встановлення батьківства і материнства судом.
27. Патронат у Сімейному кодексі України.
28. Загальні положення про джерела міжнародного сімейного права.
29. Аліментні зобов'язання батьків за Сімейним кодексом України.
30. Відібрання дітей від батьків без позбавлення їх батьківських прав.
31. Аліментні зобов'язання повнолітніх дочки та сина.
32. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України.
33. Договір про патронат.
34. Аліментні обов'язки фактичних вихователів.
35. Захист прав дитини при усиновленні.
36. Усиновлення дітей, позбавлених батьківського піклування.
37. Особливості всиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства.
38. Укладення подружжям правочинів щодо спільного та роздільного майна.
39. Уніфікація міжнародного сімейного права.
40. Правовий режим роздільного майна подружжя.
41. Проблема кодифікації норм міжнародного сімейного права.
42. Гармонізація міжнародного сімейного права.
43. Режим окремого проживання подружжя.
44. Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів.
45. Аліментні зобов'язання інших членів сім'ї та родичів.
46. Правова природа припинення шлюбу.
47. Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей.
48. Правова охорона матері та дитини.
49. Проблема співвідношення міжнародного договору та внутрішнього законодавства.
50. Судова практика окремих країн у системі джерел міжнародного сімейного права.

7. Методи навчання

Під час проведення занять застосовуються три групи методів навчання:

1. словесні, які передбачають описове розкриття навчального матеріалу, пояснення сутності відповідного явища, поняття, процесу, інструктаж щодо особливостей застосування окремих норм, перевірка рівня самостійного опрацювання навчального матеріалу тощо;
2. наочні, сутність яких полягає в демонстрації схем, таблиць, малюнків (за наявності), презентацій;
3. практичні, які проявляються в формуванні вмій і навичок оперування правовими категоріями, застосування правових норм та використання набутих знань при проведенні семінарських занять.

8. Методи контролю

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів із

навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного та семестрового контролю.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням курсу з метою визначення рівня підготовки студентів із дисциплін, які забезпечують базу для цього курсу. Такий контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання.

Поточний контроль проводиться під час аудиторних занять протягом семестру. Він може відбуватися у формі усного опитування або письмового контролю на семінарських заняттях або лекціях, колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, комп'ютерного тестування тощо. Поточний контроль включає написання контрольної роботи в середині семестру та підготовку індивідуального завдання (реферату) наприкінці семестру.

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі екзамену. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр із цієї дисципліни.

Студента допускають до складання семестрового підсумкового контролю за умови набрання ним мінімум 10 балів. Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні підсумкового контролю з навчальної дисципліни, складає 40. Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

Перелік питань до екзамену з дисципліни «Сімейне право»

1. Поняття сім'ї в соціологічному та юридичному сенсі.
2. Предмет та метод сімейного права.
3. Співвідношення сімейного та цивільного права.
4. Принципи сімейного права.
5. Функції сімейного права.
6. Акти сімейного законодавства України.
7. Застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України.
8. Дія актів сімейного законодавства у часі, просторі та за колом осіб.
9. Застосування аналогії закону та аналогії права в сімейному праві.
10. Значення міжнародних договорів у регулюванні сімейних відносин.
11. Регулювання сімейних відносин за допомогою договорів.
12. Значення постанов Пленуму Верховного Суду та судової практики для регулювання сімейних відносин.
13. Соціальні регулятори сімейних відносин. Роль звичаїв у регулюванні сімейних відносин.
14. Здійснення сімейних прав.
15. Виконання сімейних обов'язків.
16. Захист сімейних прав.
17. Поняття сімейних правовідносин.
18. Загальна характеристика сімейних правовідносин.
19. Класифікація сімейних правовідносин.
20. Елементи сімейних правовідносин.
21. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин.
22. Строки у сімейному праві.
23. Поняття та ознаки шлюбу.
24. Умови укладення шлюбу.
25. Перешкоди до укладення шлюбу.
26. Умови укладення шлюбу.
27. Порядок укладення шлюбу.
28. Державна реєстрація шлюбу.

29. Правові наслідки відмови від вступу у шлюб.
30. Правозгідність шлюбу.
31. Поняття та види недійсних шлюбів.
32. Підстави недійсності шлюбу.
33. Обставини, що усувають недійсність шлюбу.
34. Порядок анулювання актового запису про недійсний шлюб та визнання шлюбу недійсним у судовому порядку.
35. Правові наслідки недійсності шлюбу.
36. Визнання шлюбу неукладеним.
37. Загальна характеристика особистих немайнових правовідносин подружжя.
38. Право на материнство та батьківство.
39. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності.
40. Право дружини та чоловіка на фізичний і духовний розвиток.
41. Право дружини та чоловіка на зміну прізвища.
42. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.
43. Право на свободу (у межах сімейних відносин).
44. Право на особисту недоторканність (у межах сімейних відносин).
45. Репродуктивні права подружжя.
46. Особисті обов'язки подружжя.
47. Характеристика майнових відносин подружжя.
48. Види права власності подружжя на майно.
49. Право особистої приватної власності дружини та чоловіка.
50. Право спільної сумісної власності подружжя.
51. Порядок поділу спільного майна подружжя.
52. Договірний режим майна подружжя.
53. Майнові права та обов'язки чоловіка й жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі .
54. Поняття шлюбного договору.
55. Суб'єкти та порядок укладення шлюбного договору.
56. Зміст шлюбного договору.
57. Підстави, порядок, правові наслідки зміни та припинення шлюбного договору.
58. Визнання недійсним шлюбного договору.
59. Загальна характеристика аліментних зобов'язань.
60. Підстави виникнення між подружжям обов'язків з утримання.
61. Право на утримання після розірвання шлюбу.
62. Припинення права одного з подружжя на утримання.
63. Договір подружжя про надання утримання.
64. Поняття та підстави припинення шлюбу.
65. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим.
66. Способи припинення шлюбу внаслідок його розірвання.
67. Право на повторний шлюб після розірвання шлюбу. Поновлення шлюбу.
68. Встановлення режиму окремого проживання подружжя (сепарація).
69. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей
70. Визначення походження дитини від матері.
71. Визначення походження дитини від батька, який перебуває у шлюбі з матір'ю дитини.
72. Визначення походження дитини від батька, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини.
73. Оспорювання батьківства, материнства
74. Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей. Види особистих

немайнових прав.

75. Правовідносини батьків і дітей з приводу майна.
76. Правовідносини батьків і дітей щодо утримання. Обов'язок батьків утримувати дитину.
77. Стягнення аліментів за минулий час і заборгованості за аліментами.
78. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання.
79. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину.
80. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання.
81. Управління майном дитини. Використання доходу від майна дітей.
82. Відповідальність батьків за неналежне виконання своїх обов'язків щодо управління майном дитини.
83. Договори між батьками про сплату аліментів на дитину.
84. Примусове виконання батьками обов'язку утримувати дитину.
85. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
86. Майнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
87. Підстави та способи виконання обов'язків з утримання іншими членами сім'ї та родичами.
88. Поняття та сутність усиновлення.
89. Умови, порядок і правові наслідки усиновлення.
90. Визнання усиновлення недійсним.
91. Скасування усиновлення.
92. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
93. Поняття і значення опіки та піклування над дітьми.
94. Встановлення опіки та піклування над дітьми.
95. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування.
96. Права та обов'язки опікунів і піклувальників.
97. Припинення опіки та піклування над дітьми.
98. Звільнення опікунів і піклувальників дитини від їх обов'язків.
99. Поняття, суб'єкти та зміст договору про патронат.
100. Приймна сім'я: поняття та особливості створення.
101. Суб'єкти прийомної сім'ї.
102. Зміст договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї.
103. Припинення діяльності прийомної сім'ї.
104. Поняття дитячого будинку сімейного типу.
105. Суб'єкти дитячого будинку сімейного типу.
106. Зміст договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.
107. Припинення діяльності дитячого будинку сімейного типу.
108. Особливості усиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства.
109. Поняття міжнародного усиновлення.
110. Умови міжнародного усиновлення.
111. Процедура міжнародного усиновлення за законодавством України.
112. Застосування Сімейного кодексу України до усиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства.
113. Проблемні питання при усиновленні дітей іноземцями.
114. Ситуація в Україні щодо усиновлення дітей.

9. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання		Екз аме	Сума
Розділ 1	Розділ 2		100

Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	К/р	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	ІЗ	н	
1	2	3	4	5	6	7	8	9		10	11	12	13	14	15	16			
2	2	2	2	2	2	2	2	2	14	2	2	2	2	2	2	2	14	40	

Заочна форма навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання															Екзамен	Сума
Розділ 1					Розділ 2					Разом						100
Т1-Т16					К/р					ІЗ						40
20					20					60						

Критерії оцінювання рівня успішності навчання на семінарському занятті

Денна форма навчання.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування/письмових завдань на семінарських та практичних заняттях за двобальною шкалою оцінок.

2 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

1,5 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається.

0,5 балів ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Заочна форма навчання.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування/письмових завдань на семінарських та практичних заняттях за десятибальною шкалою оцінок.

10-9 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;

– дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

– все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

– правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

8-7 балів ставиться за наступних умов:

– студент активно працює протягом практичного заняття;

– дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

– недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

6-5 балів ставиться за наступних умов:

– студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;

– в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

– відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;

– не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається.

4-3 бали ставиться за наступних умов:

– студент допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

– студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

– викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

2-1 бал ставиться за наступних умов:

– студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

– виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

0 балів ставиться за наступних умов:

– студент відмовляється від відповіді на семінарському занятті; висловлює свою невідповідність до семінарського заняття.

Критерії оцінювання контрольних робіт та кількість балів

Контрольна робота проводиться у формі тестових завдань.

Для студентів денної форми навчання:

– контрольна робота, передбачена навчальним планом, проводиться у вигляді тестів (сума балів за кожну правильну відповідь (14 відповідей)) складає 1 бал, максимальна кількість балів – 14);

Для студентів заочної форми навчання:

– контрольна робота, передбачена навчальним планом, проводиться у вигляді тестів (сума балів за кожну правильну відповідь (20 відповідей)) складає 1 бал, максимальна кількість балів – 20).

Критерії оцінювання на екзамені (денна та заочна форма навчання)

Екзамен проводиться у вигляді тестових завдань. Загальна кількість тестових завдань – 40, в яких 1 правильна відповідь, що оцінюється в 1 бал.

Разом – максимальна кількість балів за екзамен – 40 б.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент (денної та заочної форми навчання) під час вивчення навчальної дисципліни, складає 100 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90–100	відмінно
70–89	добре
50–69	задовільно
1–49	незадовільно

Критерії оцінювання рівня успішності навчання

90-100	Вищий рівень компетентності: студент глибоко і в повному обсязі засвоїв програмний матеріал, грамотно, вичерпно та логічно викладає його в усній або письмовій формі: при цьому знає рекомендовану літературу, виявляє творчий підхід і правильно обґрунтовує прийняті рішення, добре володіє різносторонніми вміннями та навичками при виконанні практичних задач, відмінно виконує текстові та графічні матеріали
70-89	Високий рівень компетентності: студент знає програмний матеріал, грамотно і за суттю викладає його в усній або письмовій формі. Припускаючи незначні помилки або неточності у доказах, трактовці понять та категорій; при цьому володіє необхідними вміннями та навичками при виконанні практичних задач, відмінно виконує текстові та графічні матеріали, мають місце деякі помилки.
50-69	Достатній рівень компетентності: студент знає тільки основний програмний матеріал, припускає грубі неточності, недостатньо чіткі формулювання, непослідовність у викладенні відповідей в усній або письмовій формі; при цьому невпевнено володіє вміннями та навичками виконання практичних завдань, задовільно виконує текстові та графічні матеріали
0-49	Недостатній рівень компетентності: студент володіє основним програмним матеріалом, допускає грубі помилки, які свідчать про нерозуміння матеріалу, у розрахунках отримані неправильні результати, на запитання дає неправильні відповіді; припускає принципові помилки у доказах, трактовці понять та категорій. Не володіє основними вміннями та навичками при виконанні практичних задач, потрібна додаткова навчальна робота з дисципліни.

10. Рекомендована література

Основна література

Правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Сімейний кодекс України: Закорн України від 10.01.2022 № 2947-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 / ООН URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах: Міжнародний документ від 21.01.1993 / СНД. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text
6. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету міністрів України від 8.10. 2008 № 905 / Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>
7. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 22.11.2007 N 1154/5 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-07#Text>
8. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
9. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного суду України від 21.12.2007 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>
10. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: Постанова Пленуму Верховного суду України від 11.12.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08#Text>.

Підручники, навчальні посібники

1. Дзера О. В., Боднар Т. В. Сімейне право України: підручник / О. В. Дзера, Т. В. Боднар. Суми : Юрінком Інтер, 2020. 520 с.
2. Курило Т. В. Сімейне право України: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 350 с.
3. Лепех С. М. Сімейне право України: навч. посіб. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 318 с.
4. Менджул М. В. Порівняльне сімейне право : навчальний посібник. Ужгород : «РІК-У», 2021. 296 с.
5. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
6. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.
7. Проценко І. М. Міжнародне сімейне право: курс лекцій; НАН України, Київ, ун-т права, кафедра міжнар. права та порівняльн. правознавства. Київ: Компринт, 2014. 128 с.
8. Сімейне право України: навчальний посібник / за ред. Дякович М. М. Харків: ЕКУС, 2022. 416 с.
9. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
10. Сімейне право України : навчальний посібник / Т. А. Кобзева, В. С. Шапіро. Суми : Сумський державний університет, 2015. 90 с.
11. Сімейне право України: підручник/ Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 264 с.

12. Сімейне право України: підручник / Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін.; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
13. Сімейне право України: підручник / С. Б. Булеца, В. В. Заборовський, В. Г. Фазикош та ін.; за ред. С. Б. Булеци, В. Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.
14. Сімейне право України: навч. посіб. для студентів ЗВО / Ю. М. Фролов та ін. Донецьк: Донбас, 2014. 340 с.

Допоміжна література

1. Бурлай О. Є. Правовідносини подружжя в міжнародному приватному праві : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 182 с.
2. Ватрас В. А. Джерела сімейного права : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.03 / ЗУНУ. Тернопіль, 2020. 516 с.
3. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя: монографія. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 187 с.
4. Деркаченко Ю. В. Реалізація міжнародно-правових норм у сфері міждержавного усиновлення дітей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київ, 2010. 16 с.
5. Журило С. С. Цивільно-правове регулювання усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Одеса, 2015. 20 с.
6. Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С. 145-153.
7. Кожевнікова В. О. Правове регулювання укладення шлюбів громадянами України у державах Європейського Союзу та їх визнання в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Харків, 2010. 20 с.
8. Кожевнікова В. О. Поняття та система методів науки сімейного права. *Multilanguage science journal*. № 11 (17). 2017. С. 65-69. URL: http://www.earj.org/wp-content/uploads/2018/04/2017_17_EARJ.pdf#page=65 (дата звернення: 31.08. 2023).
9. Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : О. Гаркуша, 2019. 211 с.
10. Проблеми сучасного сімейного права: моногр. / за наук. ред. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 208 с.
11. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін. Юре, 2018. 301 с.
12. Шершньова О. А. Обов'язок батьків по утриманню дітей в міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 20 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. URL: <http://court.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/>
6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua
7. Київська центральна міська публічна бібліотека ім. Лесі Українки. URL: <https://lukl.kyiv.ua/>

8. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. URL: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/>
9. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка. URL: <http://korolenko.kharkov.com>